

АРХИВ

ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ОРГАН БЕОГРАДСКОГ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА

УРЕДНИК
Д-р МИХАИЛО ИЛИЋ
ПРОФЕСОР УНИВЕРЗИТЕТА

КЊИГА ПЕДЕСЕТДРУГА

Б Е О Г Р А Д
ИЗДАЊЕ НАСТАВНИКА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА
УРЕДНИШТВО И АДМИНИСТРАЦИЈА
Топличин венац 21
1 9 3 7

Надлежност народног претставништва се одређује у пуном складу са изреком Пилсудског: „парламенат врши контролу, влада пак управља“. Члан 31 наглашује да „функција управљања државом не припада сејму“. Народни посланици се бирају на рок од пет година. Бирање је опште, тајно, једнако и непосредно (32). Активно бирачко право има сваки грађанин без разлике пола, који је навршио 24 године старости. Минимална је старост за пасивно право 30 година. Члан 44 прети посланицима кривичном санкцијом за набављање или узимање у закуп државних имања или учешће у лиферацијама за државу. Једну трећину сенатора бира претседник државе (47).

Претседник државе има суспензивно вето (54). Пошто члан 60 наглашује да „држава не може остати без буџета“ претседник државе је овлашћен да потврди буџет не само у оном облику, који је примљен од обадва дома, него у облику који је примљен само у једном дому, ако се он није споразумео са другим домом, или чак у облику владиног предлога, ако сејм и сенат не реше буџет у прописном року (58).

Основна је тежа новог пољског устава да за разлику од тзв. тоталитарних режима нађе средину између демократије и диктатуре. Познански професор Перећатковић карактерише режим коме устав тежи као „либерални цезаризам“. Право речено, устав је склопљен *ad hominem*, наиме како би се дало правно рухо ономе стварном положају вође пољског народа који је заузео Пилсудски. Али те исте 1935 године, када је ступио на снагу нови устав, пољски фирер је преминуо. Услед тога се створила парадоксална ситуација. Познати спор о томе, шта је у држави битније, човек или установа, био је решен у корист човека, те је установа била намењена баш њему. Али човек је нестао. Установа је пак остала.

Евгеније Спекторски

ЕКОНОМСКО-ФИНАНСИСКА ХРОНИКА

ПАЛЕСТИНА И ПИТАЊЕ ЈЕВРЕЈСКЕ ИМИГРАЦИЈЕ

Постоје два централна питања око којих се већ две деценије води распра између арабљанског и јеврејског политичког вођства у Палестини и која целом палестинском проблему дају своје специјално обележје. То су питања јеврејске колонизације и јеврејске имиграције. Иако су иста тесно, готово неразлучно повезана, покушаћемо да ово друго оставимо и у своје развоју од Балфурове декларације 1917 г. углавном до Извештаја британске краљевске комисије 1937 прикажемо.

Мада тек декларација тадањег енглеског секретара за спољне послове *Mr. Arthur Balfoura* (2 новембар 1917) означава почетак стварне организације „јеврејске националне домовине“ у Палестини, усељавање Јевреја у сириски санџак да се приметити већ много раније (прва колонизација, религиозне позадине, да се приметити још у 16 веку). Међутим тек у 19 веку питање јеврејске миграције добија своје историско обележје. У другој половини столећа индустријски капитализам већ је чврсто обухватио, ширећи се из северо-западне Европе, Немачку и Италију, учвршћивао се у дунавском базену и стао снажно продирати у још заостале аграрне земље европског истока. Баш у тим земљама, које је талас новчане привреде и индустријализма

с толико закашњења обухватио, живела је већина ондашњег светског јеврејства. Узима се, према једној процени из године 1880, да је од 7,663.000 Јевреја, колико их је тада било у целом свету, 5,726.000 или 75% живело у земљама источне Европе. У то време ти бројни Јевреји на аграрном истоку, чинећи *gros* становништва тамошњих градова, налазили су своју егзистенцију претежно у занатству, ситној трговини и транспорту.

Продор индустријске робе са запада, грађна првих фабрика у Польској, Галицији и Украјини, изграђивање жељезница према истоку стали су брзим темпом одузимати могућности зараде тим хиљадама ситних људи: занатлија, трговчића, транспортера робе, путника и поште. У колико је индустријализам јаче ломио старе привредне облике утолико је положај Јевреја бивао све тежи. У то време (измак 19 и почетак 20 века) падају први таласи масовне емиграције Јевреја на запад, у Европу и Америку.

Са поткопавањем темеља егзистенције јеврејског живља продор капитализма ствара једно ново идеолошко струјање у источној Европи, анти-семитизам, који се толико разликује од против-јеврејских стремљења прошлих векова. Продор новца у заостале аграрне земље почиње да изазива стварање младог националног грађанства Украјине, Пољске, Румуније. Та млада буржоазија која се формира наилази међутим већ на старо-јеврејско грађанство. Антисемитизам, који се на темељима тих услова уз официјелну подршку формирао, утиче на снажење јеврејске емиграције. Само се у току 50 година које падају на прекретницу 19 и 20 века иселило у Сједињене Америчке Државе око 3,000.000 Јевреја.

Под таквим приликама, у извесним јеврејским интелектуалистичким круговима који су се нарочито осећали притешњени снажним антисемитизмом који је на махове узимао трагичне облике (учестали погроми у Русији) родио се ционистички покрет, покрет јеврејских интелектуалаца који је тежио стварању јединствене јеврејске нације на територији старе постојбине, Палестине. Ционизам, његове организације, његове присталице и добротвори (Барон Ротшилд и други имућни Јевреји Енглеске и Француске) успели су да до Светског рата населе приличан број Јевреја у сириском санџаку Отоманске царевине. Године 1914 било је у Палестини (мисли се на данашње границе) већ око 100.000 Јевреја, од чега 12.000 земљорадника распоређених на 46 земљорадничких колонија (20 у Јудеји, 7 у Самарији, 16 у Галилеји и 3 источно од Јордана) које су покривале 2% целокупне и 10% обрађене површине Палестине.

Међутим Балфурова декларација од 2 новембра 1917 (једно писмо упућено од стране енглеског секретара за спољне послове Лорду Ротшилду и објављено са стране енглеске владе), која је Јеврејима обећала енглеску потпору у изградњи „националног огњишта“, означава почетак једне нове етапе у историји ционистичке колонизације Палестине. По завршеном рату, који је једним делом вођен и на територији Палестине, иста је додељена као мандат (А) Друштва народа Енглеској (мандат ступио на снагу 29 септембра 1923). Отада, јеврејска имиграција се обавља под протектаратом енглеске управе, која је одредбама мандата узела на себе дужност помагања организације јеврејске „националне домовине“ (нарочито уводне одредбе и чл. 2 и 4). Тек тада, у окриљу *Pax Britannica* почиње заостривање односа Арабљана и Јевреја. Палестина добија свој особени политичко-стратешки значај у механизму Британске империје и у тим границама развија се укупно палестинско питање, па и питање јеврејске имиграције.

Године 1922, годину дана пре но што ће мандат ступити на снагу, извршен је у Палестини официјелни попис становништва. Од укупног броја становника (752.048) било је 589.177 Муслимана (већином Арабљана), 83.790 Јевреја, 71.464 Хришћана и 7.617 осталих. Упоредено с годином 1918 број Јевреја се попео за неких 30.000. Од укупног броја Јевреја 1922 године 68.622 је отпадало на градско, 15.172 на земљорадничко становништво. Број Јевреја је био, као што се да видети знатно испод онога 1914, што је последица прво насилног расељавања од стране турске армије, а затим и учествовања бројних Јевреја у рату на страни војске генерала Аленбија.

До 1925 број становника Палестине (укључно Арабљана номада и изумимајући енглески управни апарат) кретао се на следећи начин:

Година	Укупно	Муслимана	Јевреја
1922	752.048	589.177	83.790
1923	778.989	609.331	89.660
1924	804.962	627.660	94.945
1925	847.238	641.494	121.725

Година 1925 означава извештан прелом како у погледу броја усељеника, тако и у погледу привредног развоја земље, пошто је тад започела трогодишња тешка криза, која је уништила велики број јеврејских колониста. Следећих година пораст становништва, како Арабљанског тако и Јеврејског, наставља се на следећи начин :

Година	Укупно	Муслимана	Јевреја
1926	898.902	663.613	150.040
1928	935.951	695.280	151.656
1930	992.559	733.149	164.796
1932	1,052.872	771.174	190.793
1934	1,171.158	807.180	253.700
1936	1,336.318	848.342	370.483

Према коментару Информативног одељка Краљевског института за међународне послове у Лондону пораст становништва Палестине за 752.048 године 1922 на 1,336.578 године 1936 претставља једну невиђену стопу од 78%. Међутим док је стопа пораста код муслиманског становништва износила 44% (код Хришћана 49%) она је код Јевреја достигла размеру од 343%. Удео Јевреја на укупном становништву попео се од 11% 1922 на 28% 1936 године.

Остаје нам да донекле продубимо и објаснимо тај снажан пораст јеврејског становништва. У првом реду треба направити разлику између пораста становништва услед наталитета и услед имиграције. Стопа наталитета је у Палестини висока, а нарочито код арабљанског живља. У првој четврти 1935 она је нпр. била 61.7 *pro mile*, у другој четврти 48.2, у трећој 42.4, у четвртој 58.1. У првој четврти 1936 попела се на 63.2 *pro mile*, док је стопа код јеврејског становништва изнела 31.9. Број јеврејског становништва се углавном повећавао услед снажног прилива досељеника из европских земаља. Колики је значај имиграције по укупно популационо стање земље види се већ по чињеници „да бар 40% од пораста становништва између 1922 и 1936 треба приписати имиграцији“.

Чим је енглеска војна администрација узела Палестину чврсто у своје руке после потискивања турско-немачких трупа, кад је објављена Балфурова декларација и кад су после пет година ратовања опет створене могућности међународног привредног промета, Јевреји из разних земаља почињу да притичу у мандатску територију. Само се у току 1920 године уселило 10.000 Јевреја, поред свега 202 имиграната не-јевреја. Нагли вал јеврејске имиграције био је резултат узајамног дејства двеју покретних снага: с једне стране све тежег положаја јеврејства у Европи, с друге стране наглог развоја продуктивних снага у Палестини.

До Светског рата Палестина је била један заборављени вилает Отоманске царевине. Претежно пустиња, са неколико запуштених лука локалног значаја, неколико знатнијих градова са турским гарнизонима, ексклузивним европљанским колонијама, нешто трговаца Грка, јеврејских богомољца и арабљанске сиротиње, са примитивном агркултуром и добрим делом становника који се бавио номадским сточарством и плъчком, Палестина је друштвено и привредно живела једним непокретним животом. Јеврејска колонизација до Светског рата није углавном успела да измени социјалну и економску структуру земље. Тек утврђењем енглеске власти стварају се услови за темељите промене. На пола пута између Енглеске и Индије Палестина постаје важан комад Британске империје. У Јерусалиму се смешта енглеска управа, дижу се аеродроми, касарне, изграђују луке. Ционистичка организација, поставши „јеврејска агенција“ (чл. 4 Мандата), уживајући потпору Енглеза, развија своју делатност. Својим великим сретствима иза којих стоји Lombard Street, она изводи, посретством својих подручних организација, колонизацију земље Јеврејима. Капитализам, који је уласком Јевреја и потпором Енглеза тако изненада провалио у дотле феудалну арабљанску Палестину, изменио је за неколико година слику земље. Не спада у предмет овог

написа приказ тих темељних друштвених и привредних промена и њихових последица које се тесно везују за снажење арапског национализма. Задвољавамо се констатацијом да је нагли напон производних снага изазван заједничким дејством импортираног јеврејског капитала, присутне јеврејске и арабљанске радне снаге, отвореног тржишта (а нарочито енглеског) поратних година, изградњом саобраћајних серстава од стране Енглеза, учинио целу земљу способном да апсорбује један добар број људства.

У тенденцијама поратне јеврејске имиграције у Палестину разликујемо две јасно одељене фразе. Прва настаје завршетком рата и траје све до Велике кризе 1929—1931, друга почиње Депресијом 1932—1934 и траје до наших дана.

До 1931 године јеврејска имиграција у Палестину развија се на следећи начин :

Година	Имиграција Јевреја	Имиграција не-јевреја
1921	9.149	190
1923	7.421	570
1925	33.801	840
1927	2.713	882
1929	5.249	1.317
1931	4.075	1.458

Примећује се најпаче да је имиграција Јевреја далеко изнад имиграције не-јевреја. Међутим, одмах треба забележити да у исто време са снажином имиграцијом у земљу имамо знатну емиграцију Јевреја из ње. Тако је број Јевреја који су напустили Палестину био 1922 године 1.451, 1923 године 3.466, 1925 године 2.151, 1926 године 7.365, 1927 године 5.071, 1928 године 2.168, 1929 године 1.746, 1930 године 1.679 и 1931 године 666 (број исељеника опада тек доласком привредне кризе у Европи). Ипак и толики број усељених Јевреја је велики, толико велики да утиче на јако заоштрење односа са Арабљанима (немири 1929).

Друга фаза у историји јеврејске миграције у Палестину почиње наступањем привредне кризе која је снажним замахом пресекла конјуктурни полет поратних година и изазвала низ поремећаја и последица које су у својим главним линијама опште познате. Положај пауперизованог источноевропског јеврејства нагло је погоршан (уништење ситне имовине, стезање тржишта за производе занатлија, назадовање обима трговине, повећање незапослености). У исто време у Немачкој је дошао на власт национал-социјализам коме је анти-семитизам чинио део политичког програма. Отежан животни положај, погоршан новим таласом анти-семитизма, поставио је пред Јевреје још једном проблем исељавања. Сједињене Државе и западна Европа, саме јако погођене кризом, ограничавале су исељавање до крајње могућих граница. У тим тренутцима општег слома и депресије мала Палестина преживљавала је, благодарећи особеним околностима, један снажан привредни полет. Разумљиво је да је миграциони вал био управљен у правцу обала источног дела Средоземног мора. Само се за четири године (1932—1935) уселило око 140.000 Јевреја :

Година	Имиграција Јевреја	Имиграција не-јевреја
1932	9.553	1.736
1933	30.327	1.650
1934	42.359	1.784
1935	61.854	2.293

С незнатним изузетком (3.804 године 1935) сви поменути усељеници Јевреји ушли су посредством ционистичких организација у намери сталног настањивања. Поред тога велики број „туриста“ кад је већ једном ушао није напуштао земљу. Рачуна се да је 1932—33 број илегалних усељеника („туриста“ и оних који су се крадом пребацили преко границе) износио 22.400.

Највећи број Јевреја је дошао из Пољске, Немачке, Румуније и Литваније. Од 260.000 њих, колико је ушло у Палестину од 1919 до 1935 више од половине уселило се између 1933 и 1935.

Док је исељавање Јевреја у толикој мери напредовало исељавање Арабљана (у првом реду из Трансјордана) је незнатно. На тај начин, мада је

тенденција била очигледна већ од рата наовамо, неколико задњих година већ по себи неуравнотежен бројни однос између арабљанског и јеврејског живља из основа је поремећен. Док је непосредно после рата он био 1 према 5 сад је он по прилици 1 према 2, тј. на дан 31 марта 1936 према једној од задњих статистика било је настањено у Палестини 778.615 Муслимана и 366.136 Јевреја. Са арабљанске стране се истиче бојазан да би, ако се усељавање продужи у досадањим размерама, јеврејска мањина могла да се претвори у јеврејску већину. Тај аргуменат доминира у свим захтевима које вођи арабљанског покрета задње две године откако трају немири у Палестини постављају. Мада се у овом облику данас поставља од стране присталица Палестинске арабљанске партије јерусалимског муфтије Џемал Хусејина (екстремна националистичка група) проблем је нешто другачији. У првом реду животни простор Арабљана је врло велики, те исти нису неизбежно конфинирани у уске границе Палестине. Даље, цела та популациона контроверзија не би никад ни добила обим који има да Арабљани иза ционизма не виде британски Colonial Office, Foreign Office и War Office. Палестина је тако само један сектор борбе арабљанског националног покрета против британске премоћи.^{*)} Арабљанин се у Палестини данас осећа потиснут, привредно и национално, благодарећи извесним методама ционистичке и британске политике.

У другом реду поставља је питање да ли је у насељењу Палестине решење светског јеврејског питања. Досадању апсорпциону моћ Палестине треба приписати у првом реду извесним врло повољним приликама у којима се палестинска привреда налазила. Један невиђени „boom“, који је започео баш кад је криза у Европи била на помолу и који је трајао за сво време депресије, створио је велике могућности запослења. У то време, а никако раније, падају јеврејски имиграциони валови. Привредни полет а не толико сентиментални разлози ционизма, не само да је привукао велики број Јевреја из Европе и Америке, него је пружио могућности запослења и бројним арабљанским пољопривредним и индустријским радницима. Пре светске кризе број усељеника Јевреја био је релативно мали, а исте се појаве почињу запажати и сада кад европска и америчка индустрија преживљују високу конјектуру. Потом, натерује на размишљање и чињеница да је Палестина задње године у наглом привредном наплатку. Криза која је у земљи трајала од 1925 до 1928 од извесних добрих познаваоца тамошњих прилика приписивана је немогућности привреде да усиса сав миграциони вишак. Могућностима насељавања Јевреја постављене су према томе прилично уске границе. Ако би био усвојен план о подели земље на три зоне трема нацрту Краљевске британске комисије од 1937 животни простор Јевреја био би још више стиснут, јер нова држава ограничена на уски територијални појас на северо-западу Палестине не би пружала велике колонизационе могућности. Али чак да нема ни једног јединог Арабљанина у земљи тешко би било тражити решење јеврејском питању кроз путеве ционизма. Сва Палестина покрива површину од само 26.000 кв. км. и на њој данас, после периода велике имиграције 1929—1935, не живи ни 400.000 Јевреја. У самом Њујорку живи више но два пута толико Јевреја, а на читавом свету их има 15.000.000. Тих петнаест милиона људи разделених на неколико десетина нација говоре неколико десетина језика, живе посебним културним животом појединих средина, учвршћени су у производне апарате неколико десетина национално-привредних јединица, њихове судбине везане су тесно за судбине неколико десетина нација. Мерећи пажљиво све околности и стварне могућности морамо доћи до закључка да имиграција у Палестину није у стању да пружи решење проблему јеврејства у данашњем свету.^{*)}

Никола Мирковић

^{*)} Претежни део статистичких података у овом напису потиче из официјалних публикација Палестинске владе у Јерусалиму, Британске владе у Лондону, Ционистичке организације и Британског краљевског института за међународне послове у Лондону.